

تحلیل عوامل اقتصادی مؤثر بر تحولات مسکن معیشت محور در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان معجزات، شهرستان زنجان)

لیلا اسلامی*، بهروز محمدی یگانه*، مهدی چراغی***

تاریخ دریافت مقاله:

1397/02/20

تاریخ پذیرش مقاله:

1398/03/19

چکیده

مسکن روستایی به عنوان اصلی ترین عنصر کالبدی فضا با ماهیت معیشتی، تحت تأثیر عوامل و نیروهای مختلف همواره در حال تغییر و تحول بوده است. این تغییرات بر روی مؤلفه های مسکن محور نیز مؤثر بوده است. در تحقیق حاضر به تحلیل و رتبه بندی مؤلفه های مسکن معیشت محور و نقش عوامل اقتصادی در تحولات آن پرداخته شده است. نوع تحقیق، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون باینومیال و رگرسیون چند متغیره) و مدل ویکور است. جامعه آماری تحقیق حاضر 3464 خانوار روستایی در دهستان معجزات است. با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه لازم برای تکمیل پرسشنامه، 321 خانوار و در 7 روستا به دست آمد. یافته های تحقیق نشان می دهد مقدار نسبت مشاهده در مؤلفه های تولیدی و تدارکاتی مسکن روستایی در نواحی مورد مطالعه در مقایسه با نسبت آزمون، در سطح پایینی قرار دارد. همچنین مقدار نسبت مشاهده در مؤلفه های زیستی و اجتماعی و فرهنگی در مقایسه با نسبت آزمون، در سطح بالایی قرار دارد. نتایج نشان می دهد شاخص های سرمایه های مادی و اعتبارات به ترتیب با مقادیر 0.467، 0.317 بیشترین سهم را در تحولات مسکن معیشت محور داشته اند. نتایج مدل تصمیم گیری ویکور برای بررسی شاخص های اقتصادی نشان می دهد که روستاهای گوجه قیا و روستای اژدهاتو به ترتیب با 1 و 0.453 دارای بالاترین مقدار Qi در رتبه های اول و دوم و روستاهای باروت آغاجی (0.065) و رازبین (0.044) دارای پایین ترین مقدار Qi در رتبه های ششم و هفتم قرار گرفته اند. با توجه به یافته های تحقیق می توان نتیجه گیری کرد که کارکرد مسکن در سکونتگاه های روستایی به سمت "خوابگاهی" در حال تحول می باشد که ادامه این روند که متأثر از جایگاه ضعیف اقتصاد روستایی است در آینده باعث کاهش سطح تولیدات خواهد شد.

کلمات کلیدی: معیشت روستایی، توسعه روستایی، کارکرد مسکن، استان زنجان.

* دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه زنجان. leilaslamy@yahoo.com

** دانشیار و عضو هیئت علمی گروه جغرافیای دانشگاه زنجان.

*** دانش آموخته دکترای جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تهران.

مقدمه

سکونتگاه‌های انسانی تحت تأثیر عوامل و نیروهای مختلف همواره در حال تغییر و تحول بوده‌اند (سعیدی، 1391: 13؛ نظریان، 1386: 45؛ یاری، 1390: 37). در بین عناصر تشکیل‌دهنده بافت سکونتگاه‌های روستایی، مسکن به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر کالبدی فضا بیش از آنکه ساختاری کالبدی باشد، نهادی است با ماهیتی چند کارکردی (سعیدی و امینی، 1389: 31؛ Tognoli, 1987: 240؛ زیاری و همکاران، 1389: 2؛ Erdinc, 2009: 21؛ روح‌الامینی، 1370: 34) که سازمان فضایی و نحوه استقرار و ساخت آن بیانگر کیفیت استفاده از محیط و چگونگی تأثیر اقتصاد، سنت‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه روستایی است (سرتیپی‌پور، 1387: 125؛ روح‌الامینی، 1370: 34) و به نحوی آشکار بازتاب روابط کالبدی-فضایی و مناسبات اجتماعی-اقتصادی و نیز تأثیرات فرهنگی در گذشته، حال و روند آتی آن به‌شمار می‌رود (سعیدی و امینی، 1389: 32-33). برآوردن مناسب این نیازها از دیرباز جزو آمال انسان‌ها بوده تا جایی که اجتماعات انسانی را همواره به چالش کشانده و تغییر و تحولاتی در ابعاد گوناگون آن ایجاد کرده است (سرتیپی‌پور، 1388: 1). مشکل مسکن موضوعی است که امروزه همه کشورها را به نوعی متناسب با شرایطشان گرفتار ساخته است (زنگنه، 1394: 139؛ صیدایی و همکاران، 1389).

مسکن روستایی به‌عنوان جزوی از نظام روستایی، در اثر فرایندهای حاصله از «چرخه حیات» با تکیه بر شرایط، طی دهه‌های اخیر با ورود مدرنیزاسیون و همگام با اجرای طرح‌های نوسازی، تحول‌خواهی روستاییان و تلاش برای توسعه و بهزیست نمودن محیط زندگی از فضای سنتی و کالبد قدیمی خود، خارج و به سرعت پذیرای دگرگونی‌ها شد. از این‌رو

می‌بایست فضای روستاها به‌ویژه کالبد، بدنه و شکل ساکن و منازل روستاییان به‌منظور هماهنگ شدن با وضعیت اقتصادی-اجتماعی پیش آمده در تبعیت از گسترش استفاده از تکنولوژی‌های نوین به‌منظور جوابگویی به نیاز ساکنان این سکونتگاه‌ها و همچنین فراهم نمودن زمینه‌های رشد و توسعه تغییر یابند (طالب و عنبری، 1384: 51-50).

خصلت‌های تولیدی و معیشتی مسکن، قسمتی از ساختار مسکن روستایی است که به آن وجه اقتصادی می‌دهد (اسلامی، 1394: 52). مجموعه عوامل ذکر شده باعث ایجاد تحولات در مسکن معیشت محور نواحی روستایی و شکل‌گیری مسکن با الگوهای جدید گردیده که دارای کمترین شاخص‌های معیشتی است.

عوامل مؤثر بر تحول مسکن معیشت محور دارای شاخصه‌ها و ویژگی‌های متغیر در طول زمان بوده و با مرور زمان شاخصه‌هایی جدید و متفاوت با گذشته پیدا کرده‌اند (Rapaport, 1969: 47) به نقل از صفوی و صداقت، 1392: 4) که عوامل اقتصادی یکی از مهم‌ترین عوامل انسانی است که در ساختمان مسکن و تحول آن مؤثر بوده است (فاتح و داریوش، 1388: 128).

با عنایت به پیوستگی ساختاری-کارکردی نظام‌های مکانی-فضایی، می‌توان انتظار داشت تغییر و دگرگونی در یک جزء از اجزای ساختاری یا کارکردی یک نظام، بر پایه ارتباط نظام‌وار، ممکن است به سایر اجزای نظام انتقال یافته و زمینه تغییر و دگرگونی کل نظام را فراهم آورد (سعیدی، 1391: 13). از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که طی سال‌های اخیر طی تحولات مرتبط با مسکن دچار تغییر شده مؤلفه‌های معیشت محور مسکن در نواحی روستایی است. تغییر از مسکن معیشت محور به مسکن روستایی که صرفاً دارای کارکرد سکونتی است، دارای اثرات منفی بر روی اقتصاد روستایی است. در همین

مسکن روستایی در جوامع بشری پاسخگوی یکی از نیازهای حیاتی است (Manoj P K:2010,178) و سرتیپی پور، 1388:1 و زنجانی، 1371:155 و تولون، 1374:56) و مفهومی فراتر از سرپناه دارد (Domański, 2013:27). مسکن روستایی تجلی‌گاه شیوه‌های زیستی، معیشتی و در نهایت نیروها و عوامل مؤثر محیطی و روندهای اجتماعی - اقتصادی تأثیرگذار در شکل بخشی به آن‌ها (سعیدی، 1373:511) و به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه دارای ابعاد مختلف اقتصادی، معیشتی، اجتماعی و فرهنگی (سرتیپی پور، 1386:2) و نشان‌دهنده نوع فعالیت‌های گوناگون در ابعاد اقتصادی، نگرش اجتماعی و فرهنگی روستاییان و چگونگی تحول و استفاده تکنولوژی و نهایتاً سطح درآمد و معیشت ساکنان آن است (سرتیپی پور، 1388:16 و حسینی ابری، 1382:28) که از جنبه‌های گوناگون با مسکن شهری متفاوت است و دارای طیف گسترده‌ای از کارکردهای گوناگون هستند (سعیدی و امینی، 1389:32-33). مسکن معیشت محور به مسکنی گفته می‌شود که عناصر و اجزای آن علاوه بر دارا بودن کارکرد خوابگاهی بتواند در تأمین بخش عمده‌ای از معیشت و اقتصاد خانواده‌های روستایی نقش داشته باشد. به‌طور کلی کارکردهای مختلف مسکن روستایی تنها در بعد معیشت به 4 دسته تقسیم می‌شوند که عبارتند از:

کارکردهای زیستی: شامل فضایی است که محل زیست، استراحت و خواب ساکنین مسکن است و یا مستقیماً به این فعالیت‌ها مربوط می‌شود (بدری و موسوی، 1389:3).

کارکردهای اقتصادی (معیشتی-تولیدی): فضاهای کارگاهی و تدارکاتی روستایی (نبردی، 1376:130).

راستا تحقیق حاضر با هدف شناخت وضعیت مسکن معیشت محور در نواحی روستایی و برای پاسخگویی به سؤالات زیر تدوین شده است:

1. وضعیت معیشت مسکن روستایی روستاهای مورد مطالعه در چه سطحی قرار دارد؟
2. کدام شاخص‌های اقتصادی بر روی مسکن معیشت محور در روستاهای مورد مطالعه تأثیرگذار می‌باشند؟

مبانی نظری

معیشت¹ به «معنای زندگی و زنده بودن، توانایی‌ها، دارایی‌ها و فعالیت‌هایی است که برای زندگی و زنده بودن مورد نیاز است» (Chambers, 2005: 5). معیشت نهادهای اجتماعی، روابط فراخانواری و ساز و کارهای دسترسی به منابع در طول دوره زندگی را نیز در بر می‌گیرد (جمعه‌پور، 1390:40). «معیشت چیزی بیشتر از شغل است. معیشت شامل همه کارهایی است که افراد انجام می‌دهند تا گذران زندگی کنند» (Helmor & Sing, 2001:45). در شکل‌گیری هر الگوی معیشت، شیوه ترکیب انواع مختلف سرمایه و منابع معیشتی بسیار مهم است زیرا توانایی پیگیری راهبردهای مختلف معیشت روستایی وابسته به پایه‌های اجتماعی و مادی، دارایی و سرمایه‌های ملموس و غیرملموسی است که در حیطه تسلط و مالکیت روستاییان است (Scoones, 1998:7-8; carney, 1998:42; Ellis, 2000:23). امروزه یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های برنامه‌ریزی جوامع روستایی تأمین معیشت است (Chambers & Conway, 1992). یکی از عوامل مؤثر جهت تحقق معیشت در نواحی روستایی دارا بودن مسکن معیشت محور در این نواحی است که از دیرباز نقشی اساسی در تأمین نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستاییان داشته است.

کارکردهای تدارکاتی: خدماتی مانند پخت و پز، شست و شوی ظروف، پوشاک تهیه مواد لبنی، آماده سازی مواد غذایی، ساخت یا تعمیر ابزارآلات برای فعالیت های تولیدی و ...

کارکرد فرهنگی و اجتماعی: یکی دیگر از کارکردهای اصلی مسکن، فراهم آوردن شرایط مطلوب برای خانواده (Westaway, 2006: 187؛ هدایت نژاد، 1375: 653؛ Domanski, 2008: 240) به منظور تحقق فعالیت های خانوادگی است.

هر یک از این کارکردها، عرصه ها و فضاهای خاصی را به خود اختصاص می دهند (سعیدی و امینی، 1389: 32-33). محیط زیست انسانی و زندگی اجتماعی سنتی تأثیر زیادی در ترتیب کارکردی فضاهای مختلف در مسکن دارد (Mera, 2011: 300).

در بینش رویکرد اقتصادی، مسکن ساده ترین و محقرترین و ابتدایی ترین صورت خود بر نیاز بخشی از سرمایه به صورت خود را دارد، با افزایش تولید مازاد بر نیاز بخشی از سرمایه به صورت ثروت در می آید و در خدمت رفاه قرار می گیرد و اثرات آن به صورت قطعی و تعیین کننده روی شکل کلی مسکن ظاهر می گردد (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، 1386: 81).

از دیدگاه درئو مساکن روستایی از تحول مصون نیستند ولی از آنجا که بروز هر نوع تغییری در مساکن مستلزم سرمایه گذاری است و نیز شیوه آرایش خانه ها ریشه در عادت و فرهنگ جامعه بهره بردار دارد، دگرگونی در آن به کندی صورت می گیرد و همین امر سبب می شود تا بروز تغییر در مساکن روستایی، در مقایسه با تحولات اقتصادی جامعه سکونتگاهی با وقفه و درنگ مواجه شود (درئو، 1374: 332).

هانری لوفبر بیان می دارد: «در یک فضای جغرافیایی الگوهای مصرف و زندگی شهری در روستاهای دور و

نزدیک به اندازه کافی (با توجه به ساز و کارهای حاکم بر روابط شهر و روستا) رخنه کرده و موجب برهم زدن جامعه سنتی روستاها و سبک زندگی قدیمی آنها می شود».

به نظر ماکس سور نوع زندگی تحت تأثیر شیوه های زیست و نیز الگوهای معیشتی قرار دارد که برخی از جنبه های رفتاری شیوه های زندگی، از ثبات و پایداری بیشتری برخوردارند. الگوی معیشتی روستایی، خصوصیات زیستی پایداری را بر می سازد و معماری متناسب با آن را بنیان می دهد (توسلی، 1383، 198-197). اما شواهدی نیز موجود است که شکل بنا را از انحصار عامل اقتصاد خارج می کند و تأثیر بی قید و شرط آن را زیر سؤال می برد. شیوه اقتصادی مشابه می تواند سازمان های فضایی مختلفی ایجاد کند. به عنوان مثال اگرچه غالب کوچ نشینان دامدار از خانه های سبک قابل حمل یا کلبه های موقت استفاده می کنند، سرخ پوستان دامدار کوچ نشین شمال غرب اقیانوس آرام خانه های چوبی سنگین و حجیمی می سازند و با خود حمل می کنند. خانه کشاورزان روستایی با محوریت انبار ساخته می شود اما این مسئله هرگز منجر به اتخاذ یک شکل مشترک میان همه کشاورزان نشده است. روستاییان شمال ایتالیا و فرانسه گرچه از شیوه معیشت دامداری - کشاورزی تبعیت می کنند و به لحاظ اقلیم و بیشتر عناصر فرهنگی مشابهت چشمگیری با یکدیگر دارند، به اشکال مختلفی فضای مزرعه را ساماندهی می کنند و این هر دو با چیدمان مزرعه سوئسی متفاوت است. راپاپورت چنین نتیجه می گیرد که "اقوام با نظام های اقتصادی مشابه می توانند دارای نظام های ارزشی و جهان بینی های متفاوت باشند و از آنجا که خانه جلوه یا بیان فلسفه زندگی یا جهان بینی است، در نتیجه نظام اقتصادی اثر تعیین کننده ای بر شکل خانه

نخواهد داشت" (راپاپورت، 1388: 62). در هر حال تحول در مسکن روستایی، نتیجه توسعه سایر بخش‌های اقتصادی است (پاپلی یزدی، 1373: 29). مطالعاتی در ارتباط با عنوان تحقیق در ایران و جهان

انجام شده است اما کمتر به صورت مشخص درباره تأثیر عوامل اقتصادی بر مسکن معیشت محور صورت گرفته است. با این وجود به برخی از مطالعات مرتبط به موضوع تحقیق در جدول شماره 1 اشاره می‌گردد.

نام پژوهشگر (سال)	نام منبع	نتایج و پیشنهادها
زو و همکاران ² (2010)	تأثیر رفتارهای کسب و کار همزمان خانوارهای روستایی بر الگوی کاربری مسکونی در مناطق کوهستانی نامرغوب	مساحت مسکن با توجه به مشاغل مختلف متغیر است. به گونه‌ای که مشاغل غیر کشاورزی مساحت کمتری را برای مسکن خود دارند و مشاغل کشاورزی بیشترین مساحت را به مسکن خود اختصاص می‌دهند. بنابراین تنظیم یا اصلاح زمین مسکونی باید متناسب با نیازهای کسب و کار خانوارها باشد.
بانسی و وسلوسکا ³ (2010)	تحولات ساخت و ساز مسکن در مناطق روستایی لوبلین لهستان	در اثر تحولات اقتصادی در لهستان، ساختمان‌های جدیدی در حال شکل‌گیری هستند که خود تابعی از میزان نزدیکی به حومه شهر و فاصله از آن است.
ملین و مالیس ⁴ (2009)	مسکن با کیفیت بالا - یک مسئله‌ای کلیدی در جوامع پایدار	مسکن پایدار باید در دسترس، دارای کیفیت بالا، مقرون به صرفه و با توجه به نیازهای یک فرد باشد و آسایش و رفاه ساکنان آن و طراحی زیبایی‌شناختی در نظر گرفته شود. علاوه بر این باید الزامات فنی و بهداشتی را نیز برآورده سازد.
اسکات ⁵ (2007)	مسکن روستایی: سیاست‌های عمومی و برنامه‌ریزی	برخی سیاست‌های نادرست در زمینه مسکن روستایی ایرلند وجود دارد و در نهایت بر ارائه مسکن پایدار تأکید می‌کند.
چارلز چگولی ⁶ (2007)	جستجو برای یافتن سیاست‌های پشتیبانی از مسکن پایدار	اگر سیاست اجرا شده مسکن در منطقه، بدون توجه به بهبود فرصت اشتغال و درآمد باشد، نتایج نامیدکننده خواهد بود.
محمدی یگانه و همکاران (1396)	تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی؛ مطالعه موردی: دهستان غنی بیگلو	شاخص‌های اقتصادی متراژ مسکن، وسیله نقلیه، تعداد دام، مالکیت باغ، سابقه دریافت اعتبارات، نوع شغل و درآمد و درصد درآمد به‌دست آمده از بخش غیر کشاورزی در تحولات کارکرد مسکن روستایی دارای رابطه معنادار و مؤثر است.
محمدی یگانه و همکاران (1396)	تحلیلی بر اثرات اعتبارات مقاوم‌سازی مسکن بر کارکرد تولیدی مسکن روستایی؛ مطالعه موردی: شهرستان زنجان	بعد از اجرای طرح مقاوم‌سازی مسکن دلیل نزدیکی روستاهای مورد مطالعه به شهر زنجان و تغییرات در کمیت و کیفیت فضا مسکن با شدت بیشتری به سوی تغییر کارکرد و گرایش به کارکرد زیستی داشته‌اند.
محمدی یگانه و همکاران (1394)	تحلیل عوامل مؤثر در تحولات الگوی مسکن روستایی، با تأکید بر هویت	رابطه معناداری میان پذیرش الگوی نوین مسکن و نوع هویت خانوارهای روستاهای مورد مطالعه وجود دارد و با دسترسی خانوارها به اعتبارات مسکن تغییرات الگوی مسکن افزایش می‌یابد.
سعیدی و همکاران (1392)	نوسازی مسکن و دگرگونی ساختاری-کارکردی خانه‌های روستایی، مورد روستاهای شهرستان ایجرود استان زنجان	اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی، دگرگونی ساختاری-کارکردی مسکن روستایی را کاسته و ساخت مسکن جدید با سبک معماری شهری و همچنین منجر به دگرگونی در فعالیت‌های معیشتی خانوارهای روستایی شده است.
صدایی و قاسمیان (1391)	بررسی روند تغییرات کارکردی خانه‌های روستایی مورد روستای گرجی محله شهرستان بهشهر	تغییر دیدگاه‌های اقتصادی از بخش کشاورزی به صنعت و خدمات و به عبارتی تحولات اقتصادی و اجتماعی منبث از تغییر مناسبات شهر و روستا، به‌صورت مجموعه‌ای مرتبط با یکدیگر در تغییرات کاربری مؤثر بودند.
عنابستانی (1390)	بررسی آثار فعالیت‌های اقتصادی بر الگوهای مسکن روستایی (مطالعه موردی: روستاهای خراسان رضوی)	فعالیت‌های اقتصادی روستاییان در شکل‌گیری الگوهای مسکن روستایی به ویژه در نحوه آرایش فضایی عناصر کالبدی داخل مسکن و در پاره‌ای از موارد بر شکل و سیمای ظاهری آن‌ها اثرات ماندگاری بر جای گذاشته است.

ج 1. برخی از مطالعات موجود مرتبط با عوامل اقتصادی و تحولات مسکن معیشت محور.

بر تحولات مسکن معیشت محور با استفاده از گویه‌های عینی و ذهنی، شاخص‌های عوامل اقتصادی و مسکن معیشت محور مورد بررسی قرار گرفته است (جدول شماره 2).

روش تحقیق
با توجه به پرسش‌های تحقیق، روش تحقیق از نظر ماهیت، توصیفی - تحلیلی و از نظر نوع، کاربردی است. در تحقیق حاضر به‌منظور تحلیل عوامل اقتصادی مؤثر

شاخص‌ها	ابعاد		
رضایت از درآمد، تنوع منابع درآمدی، استمرار و ثبات نسبی درآمد، میزان تأمین درآمد از محصولات لبنی و دامی، میزان تأمین درآمد از محصولات زراعی، میزان درآمدهای جانبی (حقوق، بازنشستگی و...)، میزان درآمد با قدرت سرمایه‌گذاری در مسکن	درآمد	عوامل اقتصادی	
آشنایی با شیوه‌های جدید تولید، تغییر در میزان مالکیت اراضی زراعی، ورود تکنولوژی و ماشین‌آلات جدید تولید به روستا، به‌کارگیری فناوری‌های نوین در فرصت‌های شغلی، تنوع شغلی	شیوه تولید		
میزان فعالیت‌های درآمدزای خانگی، میزان فعالیت باغداری، میزان فعالیت دامداری، میزان مشاغل خدماتی، میزان فعالیت زراعی، فروش محصول بلافاصله بعد از برداشت، انبار کردن محصول و فضاهای مربوط به آن	نوع فعالیت تولیدی		
دسترسی به اعتبارات، توان بازپرداخت اعتبارات، رضایت از دسترسی به خدمات اعتباری مالی، نقش اعتبارات در کمک به ساخت مسکن جدید، توانایی برای ساخت مسکن جدید بدون دریافت اعتبارات، کفایت اعتبارات دریافتی برای ساخت مسکن با دوام	اعتبارات		
رضایت از شغل، امید به آینده شغلی، توان نوآوری شغلی، بهره‌مندی مداوم از آموزش‌های شغلی و فنی و حرفه‌ای، وجود انگیزه برای پیشرفت شغلی، امکان تغییر شغل در محیط روستا	اشتغال		
مساحت باغ، مساحت اراضی زراعی، تعداد دام کوچک (گوسفند و بز)، تعداد دام بزرگ (گاو)، انواع بیمه‌های مورد استفاده، امکانات زندگی (تلفن، یخچال، اتومبیل شخصی، وانت، جاروبرقی، ماهواره و رایانه)	سرمایه‌های مادی		
امکان پس‌انداز بخشی از درآمد، سطح رضایت از هزینه‌های زندگی، امکان برآوردن نیازهای خانواده، توانایی قرض دادن به دیگران، میزان توانایی مالی برای ساخت مسکن جدید (بدون تغییر مسکن قبلی)، علاقه‌مندی برای سرمایه‌گذاری در محیط روستا	توانمندی		
نگهداری دام، نگهداری طیور، انبار علوفه و مواد غذایی، کارگاه صنعتی و دستی (رشته‌بری و ...)، تولید برخی میوه‌ها و سبزیجات	معیشتی - تولیدی		مؤلفه‌های مسکن معیشت محور
تهیه مواد لبنی، آماده‌سازی مواد غذایی، تبدیل برخی مواد خوراکی (خشک‌کردن، شور کردن، کمپوت کردن و...)، پخت غذا برای کارگران (نیروی کار مزرعه خانوادگی)، ساخت یا تعمیر ابزارآلات برای فعالیت‌های تولیدی	تدارکاتی		
ایجاد آرامش و آسایش، راحتی و فضای کافی برای زندگی، امنیت ساکنین در برابر مخاطرات طبیعی، زمینه‌ساز توسعه و پیشرفت ساکنین، فراهم آوردن شرایط مطلوب برای خانواده	زیستی		
ثبات و همبستگی خانواده، حفظ عزت نفس و شکوفایی استعدادها، رشد و تقویت روابط بین اعضای خانواده و خویشاوندان، رشد و تقویت روابط بین همسایگان، برگزاری مراسم‌های اجتماعی، پاسخگویی به نیازهای فرامادی، در بردارنده ویژگی‌های اعتقادی	اجتماعی و فرهنگی		

ج 2. شاخص‌های به‌کار رفته در تحقیق.

مسکن معیشت محور 0.867 درصد به‌دست آمده است.

بحث و یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق نشان می‌دهد از بین 321 نمونه 98.4 درصد پاسخگویان مرد و 1.6 درصد پاسخگویان زن و 13.7 درصد فاقد سواد، 53.9 درصد دارای سواد ابتدایی، 20.2 درصد دارای سواد دوره راهنمایی، 9.4 درصد دیپلم و 2.8 درصد هم بالاتر از دیپلم تحصیلات داشته‌اند. از نظر اشتغال 24.3 درصد در بخش زراعت، 15 درصد در بخش باغداری، 2.2 درصد در بخش دامداری، 9.7 درصد در بخش صنعت، 46.7 درصد هم در بخش خدمات مشغول کار و 2.2 درصد فاقد شغل بوده‌اند. بیشترین فراوانی گروه سنی پاسخ‌دهندگان برابر 39-30 سال و بیشترین فراوانی

در تحقیق حاضر، روش گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) است، پرسشنامه اساساً از سؤالات بسته و با پاسخ‌هایی در طیف لیکرت پنج مقیاس تشکیل شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون باینومیل، رگرسیون چند متغیره) و مدل ویکور استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر 3464 خانوار روستایی در دهستان معجزات است. با استفاده از فرمول کوکران تعداد نمونه لازم برای تکمیل پرسشنامه، 321 خانوار و در 7 روستا به دست آمد. همچنین برای سنجش پایایی شاخص‌ها از آلفای کرونباخ استفاده شد که مقادیر آن برای عوامل اقتصادی 0.939 درصد و ابعاد

مقدار نسبت مشاهده در مؤلفه‌های زیستی و اجتماعی و فرهنگی در مقایسه با نسبت آزمون، در سطح بالایی قرار دارد (جدول شماره 4).

سطح معناداری	نسبت آزمون	نسبت مشاهده	تعداد		
				گروه 1	گروه 2
0.000	0.5	0.98	316	≤ 3	کل
		0.02	5	> 3	گروه 2
		1	321		کل
0.000	0.5	0.96	308	≤ 3	گروه 1
		0.04	13	> 3	گروه 2
		1	321		کل
0.000	0.5	0.10	31	≤ 3	گروه 1
		0.90	290	> 3	گروه 2
		1	321		کل
0.000	0.5	0.7	23	≤ 3	گروه 1
		0.93	298	> 3	گروه 2
		1	321		کل

ج 4. وضعیت کارکردهای مسکن روستایی (آزمون باینومیال).

برای پاسخ‌دهی به سؤال دوم تحقیق از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. یافته‌های پژوهش حاصل از بررسی مدل رگرسیون چند متغیره به روش Enter نشان می‌دهد که میزان همبستگی محاسبه شده بین عوامل اقتصادی و مسکن معیشت محور 0.805 بوده است. از این رو می‌توان پذیرفت که بین شاخص‌های عوامل اقتصادی (درآمد، شیوه تولید، نوع فعالیت تولیدی، اعتبارات، اشتغال، سرمایه‌های مادی و توانمندی) به‌عنوان متغیر مستقل و مسکن معیشت محور به‌عنوان متغیر وابسته، همبستگی مناسب و قوی وجود دارد. برای بررسی مستقل بودن باقی‌مانده‌ها از آماره دوربین واتسون استفاده شد و مقدار آن در فرضیه مورد نظر برابر با 1.428 به دست آمد. بنابراین باقی‌مانده‌ها مستقل از یکدیگر ارزیابی شدند (جدول شماره 5). آزمون آماره F نشان می‌دهد که سطح معناداری برابر با 0.000 است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیون چند متغیره به کار گرفته شده

تعداد نفرات اعضای خانوارهای مورد بررسی برابر 2-4 نفر با 60.7 درصد بوده است. میانگین مدت سکونت در روستا برابر 36.15 سال است.

یافته‌های توصیفی ارزیابی وضعیت عوامل اقتصادی و ابعاد مسکن معیشت محور نشان می‌دهد که در بین عوامل اقتصادی بالاترین میانگین مربوط به اعتبارات با میانگین 3.45 و کمترین میانگین مربوط به نوع فعالیت تولیدی با میانگین 1.97 است. در بین مؤلفه‌های مسکن معیشت محور، مؤلفه زیستی با میانگین 4.09 دارای بالاترین میانگین و مؤلفه تولیدی با میانگین 1.87 دارای کمترین میانگین هستند (جدول شماره 3).

عوامل اقتصادی	میانگین	انحراف معیار
درآمد	2.120	0.54
شیوه تولید	2.21	0.81
نوع فعالیت تولیدی	1.97	0.57
اعتبارات	3.45	0.52
اشتغال	2.81	0.62
سرمایه‌های مادی	1.99	0.52
توانمندی	2.68	0.54
مسکن معیشت محور	1.87	0.47
تولیدی	2	0.60
تدارکاتی	4.09	0.66
زیستی	4.06	0.63
اجتماعی و فرهنگی		

ج 3. یافته‌های توصیفی به دست آمده در ارتباط با عوامل اقتصادی و کارکردهای مسکن در نواحی روستایی.

در ادامه تحقیق و برای پاسخ به سؤالات تحقیق از آزمون‌های استنباطی و مدل ویکور استفاده شده است. بر همین اساس برای پاسخ‌دهی به سؤال اول تحقیق از آزمون باینومیال استفاده شده است. یافته‌های حاصل از بررسی این آزمون نشان می‌دهد که با توجه به سطح معناداری کوچک‌تر از 0.05 با اطمینان 95 درصد، مقدار نسبت مشاهده در مؤلفه‌های تولیدی و تدارکاتی مساکن روستایی در نواحی مورد مطالعه در مقایسه با نسبت آزمون، در سطح پایینی قرار دارد و ضعیف است و

در پژوهش حاضر که متشکل از هفت متغیر مستقل و یک متغیر وابسته است، مدل مناسب و خوبی است و تأثیرگذاری مجموعه متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته تبیین می‌کند. یافته‌های جدول شماره 6 نشان می‌دهند که با توجه به ضرایب استاندارد شده، ضرایب همبستگی (Beta) متفاوتی وجود دارد. در سطح معناداری 0.05 متغیرهای سرمایه‌های مادی و اعتبارات به ترتیب با مقادیر 0.467، 0.317 بیشترین سهم را در تحلیل واریانس متغیر وابسته

(مسکن معیشت محور) داشتند. متغیرهای مستقل درآمد، اشتغال، شیوه تولید، نوع فعالیت تولیدی و توانمندی نتوانسته‌اند تأثیر معناداری بر متغیر وابسته داشته باشند.

لذا یافته‌های تحقیق، تحولات مسکن معیشت محور را از انحصار عامل اقتصادی خارج می‌کند و تأثیر بی‌قید و شرط آن را زیر سؤال می‌برد. چرا که یافته‌ها نشان از آن دارد که عوامل اقتصادی تأثیر چندانی بر مسکن معیشت محور نداشته است.

نتیجه	Durb in-Watson	Change Statistics			Std. Error of the Estimate	Adjusted R Square	R Square	R
		Sig. F Change	F Change	R Square Change				
همبستگی قوی	1.428	0.000	82.381	0.648	0.278	0.640	0.648	0.805

ج 5. تبیین مسکن معیشت محور از طریق عوامل اقتصادی (مدل برازش رگرسیونی).

نتیجه	سطح معناداری	آماره T	ضریب استاندارد (بتا)	ضریب متغیر	متغیرهای مستقل
-	0.000	7.378	-	0.883	مقدار ثابت*
بدون اثرگذاری	0.428	-0.794	-0.065	-0.056	درآمد
بدون اثرگذاری	0.205	-1.269	-0.078	-0.044	شیوه تولید
بدون اثرگذاری	0.237	1.185	0.092	0.074	نوع فعالیت تولیدی
اثرگذاری	0.000	6.929	0.317	0.281	اعتبارات
بدون اثرگذاری	0.06	2.777	0.163	0.121	اشتغال
اثرگذاری	0.000	5.645	0.467	0.410	سرمایه‌های مادی
بدون اثرگذاری	0.244	1.166	0.070	0.060	توانمندی

ج 6. میزان اثرگذاری عوامل اقتصادی بر مسکن معیشت محور.

رتبه‌بندی ویکور

عوامل اقتصادی شامل درآمد، شیوه تولید، نوع فعالیت یا فعالیت‌های تولیدی، اعتبارات، اشتغال، سرمایه‌های مادی و توانمندی مقایسه می‌شوند (جدول شماره 7). مرحله دوم: محاسبه مقادیر نرمال شده می‌باشد. در این مرحله، مقادیر حاصل نرمال می‌شوند و تجزیه و تحلیل در مرحله دوم ادامه می‌یابد.

برای اولویت‌بندی و رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه از نظر مؤلفه‌های مسکن معیشت محور از مدل اولویت‌بندی ویکور استفاده شده است. این مدل دارای گام‌های متعددی است. مرحله اول: تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری است. در این مرحله، نتایج مناطق بررسی شده با شاخص‌های

شاخص	درآمد	شیوه تولید	نوع فعالیت یا فعالیت‌های تولیدی	اعتبارات	اشتغال	سرمایه‌های مادی	توانمندی
گوجه‌فیا	2.857	3.209	2.539	3.871	3.621	2.75	3.515
ازدهاتو	2.245	2.608	2.156	3.617	2.991	2.141	2.842
سهله	1.815	2.253	1.761	3.385	2.925	1.833	2.485
باروت آغاجی	1.809	2.241	1.815	3.173	2.77	1.777	2.479
چورزق	2.257	2.08	1.871	3.666	2.883	1.983	2.766
پاپایی	2.058	1.668	1.875	3.614	2.703	1.817	2.557
رازبین	1.902	1.733	1.936	2.876	2.138	1.851	2.379

ج 7. مقادیر کمی شده ماتریس تصمیم مکانی.

مرحله سوم: پس از نرمال‌سازی ماتریس تصمیم‌گیری، وزن دهی معیارها (w) انجام شد. در فرایند تصمیم‌گیری چند شاخصه، تعیین وزن شاخص‌ها از اهمیت اساسی برخوردار است که وزن‌دهی به شاخص‌ها در این تحقیق از طریق روش دلفی صورت گرفته است.

مرحله چهارم: پس از وزن‌دهی معیارها، ماتریس نرمال شده در وزن شاخصهای مؤثر در سطح‌بندی مناطق مطالعه شده ضرب و ماتریس نرمال وزنی حاصل شد (جدول شماره 8).

مرحله پنجم: تعیین بیشترین ارزش Fi^* و کمترین ارزش Fi^- توابع معیار از ماتریس نرمال وزنی است که از طریق فرمول زیر محاسبه شدند (جدول شماره 9).

شاخص	درآمد	شیوه تولید	نوع فعالیت یا فعالیت‌های تولیدی	اعتبارات	اشتغال	سرمایه‌های مادی	توانمندی
گوجه‌فیا	0.208	0.193	0.125	0.126	0.137	0.115	0.096
ازدهاتو	0.104	0.101	0.060	0.053	0.065	0.058	0.047
سهله	0.082	0.082	0.051	0.050	0.054	0.045	0.038
باروت آغاجی	0.066	0.071	0.041	0.046	0.052	0.039	0.033
چورزق	0.066	0.071	0.043	0.044	0.050	0.038	0.033
پاپایی	0.082	0.066	0.044	0.050	0.052	0.042	0.037
رازبین	0.075	0.053	0.044	0.050	0.048	0.039	0.034

ج 8. ماتریس نرمال وزنی.

شاخص	درآمد	شیوه تولید	نوع فعالیت یا فعالیت‌های تولیدی	اعتبارات	اشتغال	سرمایه‌های مادی	توانمندی
f max	0.104	0.101	0.060	0.053	0.065	0.058	0.047
f min	0.066	0.053	0.041	0.039	0.038	0.038	0.031

ج 9. بیشترین و کمترین ارزش معیارها.

رتبه	Q	R	S	
1	1.000	0.000	0.000	گوجه قیا
2	0.453	0.121	0.477	ازدهاتو
5	0.090	0.207	0.773	سهله
6	0.065	0.208	0.815	باروت آغاجی
3	0.331	0.141	0.616	چورزق
4	0.127	0.193	0.767	پاپایی
7	0.044	0.190	0.937	رازبین

ج 11. محاسبه R, S, Q و رتبه بندی نهایی.

نتیجه

سکونتگاه‌های انسانی برای ماندگاری و ادامه حیات و برآوردن احتیاجات ساکنان خود، تحت تأثیر عوامل و نیروهای مختلف همواره در حال تغییر و تحول بوده‌اند. مسکن روستایی به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر کالبدی فضا با ماهیتی چند کارکردی از این تغییر مصون نبوده است. عواملی همچون سنت‌ها، ارزش‌ها، اقتصاد، فرهنگ و ... در ساختمان مسکن و تحول آن مؤثر است. در تحقیق حاضر به بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر تحولات مسکن معیشت محور در نواحی روستایی پرداخته شده است.

یافته‌های تحقیق نشان داد که در بین عوامل اقتصادی بالاترین میانگین مربوط به اعتبارات با میانگین 3.45 و کمترین میانگین مربوط به نوع فعالیت تولیدی با میانگین 1.97 می‌باشد. همچنین در بین کارکردهای مسکن روستایی، کارکرد زیستی با میانگین 4.09 دارای بالاترین میانگین و کارکرد معیشتی - تولیدی با میانگین 1.87 دارای کمترین میانگین می‌باشد. مسکن روستایی به تبعیت از سبک و الگوی مسکن شهری به دلیل نزدیکی روستاهای مورد مطالعه به شهر زنجان و تغییرات در کمیت و کیفیت فضا، با شدت بیشتری به‌سوی تغییر کارکرد و گرایش به کارکرد زیستی

مرحله ششم: پس از تعیین بیشترین و کمترین ارزش توابع معیار، تعیین شاخص مطلوبیت (S) و شاخص نارضایتی (R) است که ارزش S_j (شاخص مطلوبیت) و R_j (شاخص نارضایتی) محاسبه شد.

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-}; \quad R_j = \max_i \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

مرحله هفتم: در این مرحله شاخص ویکور (امتیاز نهایی هر گزینه) محاسبه شد، کمتر بودن مقدار آن به منزله مطلوبیت زیاد گزینه است (جدول شماره 10).

$$Q_j = v \cdot \frac{S_j - S^-}{S^+ - S^-} + (1-v) \cdot \frac{R_j - R^-}{R^+ - R^-}$$

که در آن:

$$S^* = \min s_j, S^- = \max S_j$$

$$R^* = \min s_j, R^- = \max R_j$$

0.208	R-	0.937	S-
0.000	R*	0.000	S*

ج 10. محاسبه مقدار S-, S*, R-, R*.

بر طبق جدول شماره 11، محاسبه مقدار Q_i برای هر روستا از مجموع 7 شاخص موجود در تحقیق حاکی از این امر است که روستاهایی که مقدار Q_i در آن‌ها بیشتر است، در اولویت بالاتر قرار می‌گیرند و مقادیر پایین‌تر Q_i به معنای قرار گرفتن روستاها در رتبه‌های پایین‌تر است. براساس نتایج این جدول روستاهای گوجه قیا و ازدهاتو با داشتن بیشترین مقدار Q_i در رتبه‌های یک تا دو و سهله و باروت آغاجی با کمترین مقدار Q_i در رتبه‌های ششم و هفتم قرار گرفته‌اند. به عبارتی می‌توان گفت که روستاهایی که مقدار Q_i بالاتری دارند در مجموع شاخص‌های انتخابی دارای وضعیت بهتری نسبت به دیگر روستاها هستند.

داشته‌اند. همچنین یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد که بخش خدمات (46.7 درصد) بیشترین میزان اشتغال را به خود اختصاص داده است. لذا جهت زندگی روستاییان از اقتصاد کشاورزی به خدماتی تغییر نموده است که این عامل به نوبه خود در کارکرد مساکن روستایی تأثیر خواهد گذاشت.

یافته‌های حاصل از آزمون بیونمال نشان داد که مقدار نسبت مشاهده در مولفه‌های کارکرد معیشتی - تولیدی و کارکرد تدارکاتی مساکن روستایی در نواحی مورد مطالعه در مقایسه با نسبت آزمون، در سطح پایینی قرار دارند و ضعیف هستند و مقدار نسبت مشاهده در مولفه‌های کارکرد زیستی و کارکرد اجتماعی و فرهنگی در مقایسه با نسبت آزمون، در سطح بالایی قرار دارند.

همچنین بررسی مدل رگرسیون چند متغیره نشان داد که بین شاخص‌های عوامل اقتصادی و کارکرد مساکن روستایی همبستگی مناسب و قوی (0.805) وجود دارد. یافته‌های مربوط به ضرایب استاندارد شده (Beta)، در سطح معناداری 0.05 متغیرهای سرمایه‌های مادی و اعتبارات به ترتیب با مقادیر 0.467، 0.317 بیشترین سهم را در تحلیل واریانس متغیر وابسته (کارکرد مساکن روستایی) داشتند. متغیرهای مستقل درآمد، اشتغال، شیوه تولید، نوع فعالیت تولیدی و توانمندی نتوانسته‌اند تأثیر معناداری بر متغیر وابسته داشته باشند. لذا یافته‌های تحقیق، تحولات کارکرد مسکن را از انحصار عامل اقتصادی خارج می‌کند و تأثیر بی‌قید و شرط آنرا زیر سؤال می‌برد.

همچنین براساس نتایج مدل ویکور، روستاهای گوجه قیا و ازدهاتو با داشتن بیشترین مقدار Qi در رتبه‌های یک و دو، سهله و باروت آجاجی با کمترین مقدار Qi در رتبه‌های ششم و هفتم قرار گرفته‌اند. به عبارتی می‌توان گفت که روستاهایی که مقدار Qi بالاتری دارند

در مجموع شاخص‌های انتخابی دارای وضعیت بهتری نسبت به دیگر روستاها هستند.

با توجه به مصاحبه‌های انجام شده با روستاییان، آن‌ها معتقدند در گذشته به تبعیت از وضعیت اقتصادی و رده‌بندی اجتماعی ساکنان روستا، مساکن در ابعاد و اندازه‌های متفاوتی ساخته می‌شدند اما اکنون با فروریختن رده‌بندی‌های اجتماعی در روستاها و گسترش ارتباطات روستاییان با دیگر نقاط سکونتگاهی در جامعه، هر فرد روستایی بنا بر میل و خواست خود خانه‌اش را بدون در نظر گرفتن پایگاه اقتصادی در روستا بنا می‌کند و به گونه‌ای که اقشار کم‌درآمد و آسیب‌پذیر جامعه روستایی منازل بهتری و بزرگ‌تر از اعیان و صاحبان املاک روستا برپا می‌کنند. چرا که هر کس آن‌طور که می‌خواهد و موجب رفاه و تعالی اوست زندگی و رفتار می‌کند. همچنین از نظر آنان انجام برخی فعالیت‌ها همچون تهیه مواد لبنی، نگهداری دام، نگهداری طیور، وجود انبار علوفه و مواد غذایی، پخت غذا برای کارگران، ساخت یا تعمیر ابزارآلات برای فعالیت‌های تولیدی که به‌عنوان شاخص‌هایی برای کارکرد مساکن روستایی به‌شمار می‌روند که تحت تأثیر وجود عامل سرمایه‌های مادی می‌باشند. چرا که در صورت عدم وجود دام‌های کوچک و بزرگ، اراضی و باغ به‌عنوان بخشی از سرمایه‌های مادی، وجود کارکردهای خاصی مثل وجود انبار علوفه، طویله و غیره در مسکن لزومی ندارد. همچنین آن‌ها دلیل تأثیر اعتبارات بر کارکردهای مسکن را رعایت برخی ضوابط و محدودیت‌های مربوط به اعتبارات می‌دانند که موجب تحولات و دگرگونی‌هایی در عملکرد فضاهای مسکن شده است. چرا که اعتبارات مسکن با قوانین و ضوابط مربوط به خود باعث شده که در روستاها مساکن روستایی شهری ساز (متناسب با زندگی شهری) ساخته

پی نوشت

شوند و در نتیجه بعضی از فضاها کارکرد جدیدی به خود گرفته و برخی از فضاها کارکرد خود را از دست داده و متروک شده‌اند به طوری که به مرور زمینه تخریب تمامی و یا بخشی از واحد مسکونی را فراهم آورده‌اند. در نتیجه آن‌ها معتقدند عدم توجه به ویژگی‌ها و کارکرد و ساختارهای موجود در مسکن، در آینده موجب تحولات منفی شدیدی خواهد شد. بنابراین با توجه به یافته‌های تحقیق و یافته‌های میدانی می‌توان گفت عوامل اقتصادی تأثیر چندانی بر کارکرد مسکن روستایی در روستاهای مورد مطالعه نداشته است.

1. Livelihood
2. ZHOU & et al
3. Banski. J. Wesolowska. M.
4. Maliene & malys
5. Scott
6. Charles L.Choguill

فهرست منابع

- اسلامی، لیلا. (1394)، تحلیل اثرات اقتصادی اعتبارات مقاوم‌سازی و نوسازی مسکن در نواحی روستایی؛ مطالعه موردی: دهستان معجزات، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زنجان.

- بدری، علی؛ موسوی، سیروس. (1389)، تحلیلی بر روند تغییرات برخی ویژگی‌های مسکن روستایی در ایران، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، 25-27 فروردین، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران، صص 14-1.

- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (1386)، گزارش بهسازی مسکن روستایی

- پاپلی یزدی، محمدحسین و وثوقی خزائی، فاطمه. (1373)، منطقه بندی استان خراسان از نظر سیاستگذاری ساخت مسکن، مجموعه مقالات سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران.

- توسلی، غلام عباس. (1383)، جامعه‌شناسی شهری، چاپ هفتم، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.

- تولون، ب. (1374)، جغرافیای سکونت «سکونتگاه‌های روستایی»، ترجمه محمد مظاهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تربیت‌معلم تبریز، تبریز.

- جمعه‌پور و همکاران. (1390)، تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)، پژوهش روستایی، سال دوم، شماره یکم، بهار 1390، صص 63-33.

- حسینی ابری، سید حسن. (1382)، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان.

- راپاپورت، ایموس. (1388)، انسان‌شناسی مسکن، ترجمه خسرو افضلیان، مشهد، آستان قدس رضوی.

- روح‌الامینی، محمود. (1370)، زمینه فرهنگ شناسی، تهران: انتشارات پیام نور.

- زیاری، کرامت‌الله؛ پرهیز، فریاد؛ مهدنژاد، حافظ؛ اشتری، حسن. (1389)، ارزیابی مسکن گروه‌های درآمدی و ارائه برنامه تأمین مسکن اقشار کم‌درآمد، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، زمستان شماره 74.

- سرتیپی‌پور، محسن. (1386)، معماری مسکن در روستاهای ایران، فصلنامه مسکن و انقلاب، شماره 119، تهران، پاییز.

- سرتیپی‌پور، محسن. (1387)، ارزیابی و تحلیل ویژگی‌های مسکن روستایی در ایران، همایش سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی.

- سرتیپی‌پور، محسن. (1388)، آسیب‌شناسی معماری روستایی به سوی سکونتگاه مطلوب، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- سرتیپی‌پور، محسن. (1388)، بررسی تحلیلی مسکن روستایی در ایران، نشریه صفا، سال نوزدهم، شماره 49، صص 61-47.

- سعیدی، عباس؛ احمدی، منیژه. (1390)، شهرگی و دگردیسی ساختاری - کارکردی خانه‌های روستایی موردی روستاهای پیرامون شهر زنجان، فصلنامه جغرافیا، سال نهم، شماره 31، صص 32-7.

- سعیدی، عباس؛ امینی، فریبا. (1389)، ناپایداری سکونتگاهی و تحول کارکردی مسکن روستایی، فصلنامه جغرافیا، سال

هشتم، شماره 27 صص 29-44.

- سعیدی، عباس. (1391)، پویش ساختاری - کارکردی: رویکردی بدیل در برنامه‌ریزی فضایی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال اول، شماره 1، صص 1-18.

- سعیدی، عباس؛ طالشی، مصطفی؛ رابط، علیرضا. (1392)، نوسازی مسکن و دگرگونی ساختاری - کارکردی خانه‌های روستایی (مورد: روستاهای شهرستان ایچرود، استان زنجان)، جغرافیا، دوره 11، شماره 38، صص 5-31.

- سعیدی، عباس. (1373)، الزامات اجتماعی - اقتصادی در ساخت و ساز مسکن روستایی، مجموعه مقالات سمینار ساماندهی سیاست‌های توسعه مسکن در ایران.

- صفوی، بیژن؛ صداقت، ابوزر. (1392)، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های مؤثر بر تحول و وضعیت مسکن از گذشته تا آینده از منظر اثرگذاری اقتصاد بر معماری بومی، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار.

- صیدایی، اسکندر؛ قاسمیان، زری. (1391)، بررسی روند تغییرات کارکردی خانه‌های روستایی. نمونه موردی: روستای گرجی محله، شهرستان بهشهر، استان مازندران. مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی. سال دوم، شماره اول، (پیاپی 5)، صص 87-106.

- طالب، مهدی؛ عنبری، موسی. (1384)، جامعه‌شناسی روستایی با ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.

- عنابستانی، علی اکبر. (1390)، بررسی آثار فعالیت‌های اقتصادی بر الگوهای مسکن روستایی (مطالعه موردی: روستاهای خراسان رضوی)، ماهنامه پیام مهندس، سال 11، شماره 54، صص 101-111.

- فاتح، محمد؛ بابک، داریوش. (1384)، معماری روستایی، انتشارات نوآوران دانشگاه پارسه.

- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ درویش‌وند، سکینه. (1394)، تحلیل عوامل مؤثر در تحولات الگوی مسکن روستایی، با تأکید بر هویت (مطالعه موردی: دهستان اقبال شرقی، شهرستان قزوین)، مسکن و محیط روستا، دوره 34، شماره 149، صص 91-102.

- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ اسلامی، لیلا. (1396)، تحلیلی بر اثرات اعتبارات مقاومت‌سازی مسکن روستایی بر

کارکرد تولیدی آن (مطالعه موردی: دهستان معجزات، شهرستان زنجان)، مسکن و محیط روستا، جلد 36، شماره 158، صص 51-62.

- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ جمشیدی، محمد کاظم؛ امامی، مانده. (1396)، تحلیل شاخص‌های اقتصادی مؤثر در تحولات کارکرد مسکن روستایی (مطالعه موردی: دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان)، مسکن و محیط روستا، جلد 36، شماره 160، صص 35-44.

- مخبر، ع. (1363)، ابعاد اجتماعی مسکن، سازمان برنامه و بودجه، تهران.

- نبردی، اسد. (1376)، مسکن و نقش آن در توسعه روستایی در شهرستان شاهین‌دژ، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه فردوسی مشهد.

- نظریان، اصغر. (1386)، شهرنشینی در حال دگرگونی و جایگاه شهرهای کوچک؛ تجربه ایران، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال 4، شماره 14، صص 33-55.

- هدایت نژاد، محمود. (1375)، اجاره‌نشینی، عوارض روانی - اجتماعی و راه‌حل‌ها، مجموعه مقالات سومین سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، جلد 2، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

- یاری، ارسطو. (1390)، هویت روستایی کلان‌شهر تهران، به نشر، آستان قدس رضوی.

- Chambers, R. (2005). Ideas for development. Earth Scan Publication, London, Sterling VA.

- Helmor, C. and Sing, N. (2001). Sustainable livelihood: Building on the wealth of the poor. Bloomfield: Kumarin Press.

- Scoones, I. (1998). Sustainable Rural Livelihoods: A. Framework for Analysis IDSDiscussion Paper, No. 72.

- Ellis, F. (2000), Rural Livelihood and Diversity in Developing Countries, Oxford University Press, Oxford, UK.

- Carney, D. (1998). Sustainable rural livelihoods: What contribution can we make? Paper presented at the DFID Natural Resources Advisers' Conference, London, Published: London, Department for International Development.

- Chambers, R. & Conway, G. (1992). Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st.

- Banski, J. Wesolowska. M. (2010). Transformations in housing construction in rural areas of Poland sublin Region-Influence on the spatial settlement structure and landscape

- aesthetics, *Landscape and Urban Planning Journal*, No. 94, 116-126.
- Charles.I. choguill. (2007), the search for policies to support sustainable housing *journal of habitat internationa*. 31 (1): 143-149.
  - Domański, H. (2008), Housing conditions, in: J. Alber, T. Fahey and C. Saraceno, C. (Eds) *Handbook of Quality of Life in the Enlarged European Union*. London: Routledge, 235-53.
  - Erdiñç, Y. S, (2009), analyzing the effect of culture in the residential formation within the context of social life dynamics. Institute of Science, Yıldız Technical University, Istanbul.
  - K Napp I. (1982), *Housing Problems in Third World*, University of Stutgar.
  - Maliene, Vida, nalgis malys. (2009), High-quality housing-A key issue in delivering sustainable communities. *Journal of building and environment*.
  - Manoj P K. (2010), Prospects and Problems of Housing Microfinance in India: Evidence from "Bhavanashree" Project in Kerala State: *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences- Issue 19*, 178-194.
  - Mera, G.C, (2011), *Rural structures in the tropics: design and development*.
  - Rapaport, Amos, *House Form and Culture*, London, Prentice-Hall, Inc. 1969.
  - Scott, Mark. (2007), *Rural Housing: politics, public policy and Planning: Housing Contemporary Ireland*, I, 344-363.
  - Tognoli, J. (1987), Residential environments. *Handbook of Environmental Psychology*. Plenum Pub. Corp. New York.
  - Westaway, M. S, (2006), A longitudinal investigation of satisfaction with personal and environmental quality of life in an informal South African housing settlement, Doornkop, Soweto', *Journal of Habitat International*, 30, 175-189.
  - ZHOU Jing, YANG Qing-yuan, XIN Gui-xin, FENG Ying-bin, DAI Pei-qi. (2010), the impact of rural households' concurrent business behaviors response on the housing land-use pattern in poor mountain area: Based on a survey of 568 households in Yun Yang County, Chongqing, *Geographical Research*, 29 (10), 1767-1779.